

Befrielse

Pia Juul

1 Min far og hans tvillingebror var kun tre år, da befrielsen kom. Min farmor var 24. Min farfar blev skudt. Han var lige fyldt 30. Min far og hans bror er også døde nu, men min farmor lever. Hun lever »en slags liv«, som nogle ville sige. Hun er så gammel, at nogle mener, det kan være lige meget. Men allerede da befrielsen kom, mente hun selv, at det kunne være lige
5 meget. Hun har fortalt om det mange gange, men tit i en lidt ny version, og jeg har hængt ved hendes læber for at få det hele med, for at kende min families historie, deres, vores baggrund, hvad skete der? Nogen må overtage historien og fortælle den videre, nedfælde den. Min farmor har givet mig den opgave mange gange, hun har selv sagt det – at jeg skulle skrive den ned. Men jeg har tit tænkt, at vores historie var så skamfuld og specifik, den var kun *vores*
10 – hvem kunne bruge den til noget? Og hvordan skriver man en historie ned, der aldrig lyder ens? Var det overhovedet sandt, hvad hun fortalte?

Sandheden kom drypvis. Og jo mere afsløret sandhed, desto mere virkede alting som løgn, også det nye, der blev fortalt; alting blev filtret sammen, den ene historie udlignede den anden. Skal jeg skrive en roman og digte videre for at få det til at se mere plausibelt ud? Men
15 er livet i sig selv overhovedet plausibelt?

Hun sad i deres lejlighed på Kapelvej, næsten indespærret i tre år, for da drengene blev født, forandrede hendes liv sig drastisk. Selv har hun tit sagt: »De sidste tre år af Besættelsen passede jeg mine børn og prøvede på at nå det høje C.« Hun sang. Hun trænede sin stemme, hun havde set og hørt Alice Babs i begyndelsen af krigen, hun ville synge ligesom hende,
20 hun ville også jodle, hun optrådte selv som sangerinde, men så kom drengene, og hun passede hjemmet og børnene, og i ledige stunder sad hun ved klaveret og sang og forsøgte at nå det høje C. Hun sang smukt, min farmor, men hun optrådte siden kun for sine børn og børnebørn. Al den snak om det høje C forstod jeg ikke, hun nåede det høje C så let som ingenting. Men jeg har læst mig til, at det er en praletone.

25 »Det må være muligt at spille *tonen C*, så folk bryder sammen,« skulle pianisten Jan Johansson have sagt. Men han påstod også, at man ikke kunne tale om anslag på klaveret. Det hænger jo ikke sammen. Det betyder noget, hvem der synger, hvem der spiller, hvordan man griber det an. Og det betyder noget, at min farmor sad alene med drengene og var så optaget af én tone. Eller det betyder noget, at hun bagefter altid talte om Besættelsen som den tid,
30 hvor hun passede børn og kælede for en enkelt høj tone.

»Hvad tænker du på?« spørger jeg hende somme tider, når hun stirrer ud i luften og er langt væk. »Jeg sørger over mine synder,« svarer hun tit. Jeg kender godt den sætning, for jeg har været med hende i kirke mange gange, og de læser det i indgangsbønnen: *oplad nu således ved din Helligånd for Jesu Kristi skyld mit hjerte, at jeg af dit ord kan lære at sørge over*
35 *mine synder*. Man må sige, at min farmor har lært det. Men hvad var hendes synd? Det skal man være detektiv eller psykolog for at forstå, og jeg er hverken detektiv eller psykolog. Jeg er et barnebarn, der sidder på et plejehjem med et par gamle album og min farmors dagbøger og nogle breve; jeg har lovet at skrive historien ned. Hun svarer beredvilligt, men aldrig klart. Lige nu sidder hun i sin slumrestol foran fjernsynet. Altid naturfilm, helst noget med
40 isbjørne. Men hun sover nu, kan jeg høre på åndedrættet, hun sover i det hele taget meget.

Min farfar hed Helge. Han var sporvognskonduktør, men du kan google ham frem som en stikker, der blev likvideret. Men også som én, der blev likvideret ved en fejl. Fejl? Han blev ikke likvideret, han blev slet og ret myrdet, hvilket måske kan komme ud på ét for nogle. Men han var ikke stikker, han kontrollerede billetter i en sporvogn og blandede sig aldrig i
45 noget. Siger min farmor.

Da livet var let og normalt, og jeg var lille pige, tænkte jeg som så mange andre børn, at verden var falsk og uvirkelig. Mine forældre var ikke mine forældre. De spillede nok skuespil og fortalte mig ikke, hvordan verden virkelig hang sammen. Senere blev de tanker helligbrøde. Hvorfor nød jeg ikke hvert sekund i stedet for at spille tiden på skepsis. For pludselig fik jeg
50 ret. Ingen havde løjet, men alle havde talt usandt. Eller de havde bare videreført usandheder, for sådan havde de fået dem fortalt, og selvom de måske tvivlede, valgte de at tro på, at sådan skulle det fortælles.

Min far sagde altid, at hans far havde været modstandsmand og en helt og var blevet skudt af tyskerne. Det havde min farmor ikke direkte sagt, men antydte. Hun kunne ikke få sig til at
55 fortælle sine børn, hvad der var sket. Men mig kunne hun antyde andre ting for, og da min far døde, begyndte hun at antyde mere og mere. En dag sagde hun, at *hun* havde slået sin egen mand ihjel. »Men han blev jo skudt?« sagde jeg. »Ja,« sagde hun bare. Jeg var sikker på, hun aldrig havde rørt et våben i sit liv, men tvivlen var plantet i mig. Kender man nogen så godt, at man kan sige, hvad de aldrig ville gøre? Selv tænkte jeg på et tidspunkt, at tyskerne næppe
60 havde skudt nogen den 4. maj, men jeg turde ikke spørge, og jeg har ikke turdet google.

Helge kom ikke hjem den 4. maj. Jeg har googlet, og jeg fandt:

*5. maj: kl. 8 i morges ved fredens indtrædelse begyndte alle Danmarks kirkeklokker at ringe freden ind. Klokkeeringen varede en time. Jeg læste det højt for min farmor, og jeg spurgte, om hun havde hørt de kirkeklokker næste morgen. Hun sagde: »Læs i min dagbog.«
65 Der står ikke noget om kirkeklokker. Men der er eufori. Der står: *Hvor er Helge? Jeg er bekymret. Men der står også: Jeg vil synge en lang sang ene og alene på det høje C af lutter glæde, jeg vil både omfavne drengene og slippe dem fri hele tiden, af glæde, de forstår det jo ikke, men de forstår min glæde, de ser, hvor glad jeg er. Vi er befriet. Jeg vil omfavne alting, mig selv, himlen, fejekosten, jeg dansede en dans med den, og drengene klukkede. Mor kom i
70 aftes, vi sad her med vinduerne åbne og lyttede til en befriet by og græd af glæde og lettelse. Men Helge kom ikke hjem og er ikke kommet hjem i dag, og jeg forstår det ikke.**

Så står der ikke mere på siden, men på næste side står der kun: *Ejnar kom.*

Ejnar var min farmors bror.

Om ham vidste jeg ikke meget. Og når jeg læser hendes dagbog, får jeg kun bange anelser.
75 ser. Efter 4. maj er min farmors dagbog ikke længere dagbog, den er notater og skrevet på tilfældige sider, der er blanke sider, der er skrevet omvendt bagfra i bogen, alt er kryptisk, og der er ingen datoer. Et par blanke sider efter *Ejnar kom* skriver min farmor: *Jeg troede ikke min egne øjne, han var klædt ud som frihedskæmper, det skvat. Medløber. Jeg troede, han var et skvat, han var faktisk et skvat, men da han endelig ikke var et skvat, var det hele en
80 misforståelse.* Overalt er der raseriudbrud om Ejnar og sorg over, at Helge var død.

Ja, jeg var indespærret, men jeg havde jo drengene og sangen, står der på en side, men ikke mere.

Men på en anden udateret side står der: *Jeg er befriet, jeg gentager hver dag min vilde dans med fejekosten, drengene ler højt, mens jeg snurrer rundt og synger imens. Det er en
85 form for lykke.*

Har hun glemt denne befriede lykke? Den har hun aldrig nævnt for mig, for det er vist ikke tyskernes åg, hun tænker på her.

Min farfar blev skudt som stikker, men i familien blev det til »skudt af tyskerne« – og min farmors bror forsvandt. »Han rejste til Amerika,« sagde min farmor, og siger hun stadig. Måske er dét sandt.
90

Hun vågner i sin slumrestol. Jeg har slukket fjernsynet, som er det første, hun kigger på. Så rækker hun ud efter sin stemmegaffel på sofabordet og får øje på mig. »Bliver du klogere?« siger hun.

»Hvorfor var din bror et skvat?« spørger jeg. »Hvad havde han misforstået?«

⁹⁵ Hun svarer ikke. Jeg gentager mine spørgsmål.

»Han var en god storebror,« siger hun. »Han passede altid på mig, og han var bekymret for mig, da jeg blev gift. Om min mand nu var god nok til mig. Men Helge var også en god beskytter, og han tog sig godt af mig, og af drengene, da de kom til. Når jeg var alene, og Ejnar kom forbi på besøg, kunne jeg godt beklage mig lidt over, at jeg aldrig kom ud, at ¹⁰⁰ Helge var jaloux og kunne være ilter, måske smurte jeg lidt tykt på somme tider for at få lidt sympati. Jeg *ved* det ikke længere, hvorfor jeg sagde sådan noget, det var bare snak. Jeg havde det jo godt. Men en dag i april, du kan finde det i dagbogen, lige før befrielsen, var Ejnar til søndagsfrokost hos os. Vi fik en enkelt snaps til maden, jeg blev pjattet og fik lidt løsere tungebånd, jeg ville synge, og jeg sang, selvom Helge sagde, jeg skulle tie stille. Men ¹⁰⁵ jeg sang og sang og blev ved, og Helge tyssede, og jeg havde rejst mig op, mens jeg sang, og tog et par dansetrin.

Så langede han ud efter mig. Bare et slag. Mit øjenbryn flækkede. Det var aldrig sket før, men det kunne Ejnar jo ikke vide, og Ejnar så det. Jeg lagde mig ind til drengene og græd.

Næste gang, jeg så Ejnar, var 5. maj. Da var han klædt ud som frihedskæmper, jeg ved, at ¹¹⁰ det havde han ikke været før, han var og blev et skvat, han kunne ikke gøre noget rigtigt, ikke holde på en pige, ikke holde på et arbejde, men sød var han jo mod mig. Og da han kom den 5. maj, var han så lykkelig, han troede, han havde hjulpet mig, det var skrækkeligt. Jeg havde ikke løjet. Jeg havde smurt tykt på. Hvordan kunne jeg ane, hvad Ejnar kunne finde på?«

Bagklogskabens klare lys. Hvad er det for et lys? Vi ser verden nærme sig sin afslutning igen ¹¹⁵ og igen, og vi frygter det, men så er verden blot forandret, ikke slut. Det er en lettelse, vi drager et lettelsens suk, når vi opdager det, vi er befriet for én bekymring, men snart kommer den næste. Tyskernes åg forsvandt, så kom et andet, måske et snedigere. I min farmors tilfælde blev åget til skyldfølelse, så meget har jeg forstået. Aldrig så snart var hun fuld af liv og sang og glimt i øjnene, så faldt hun ned og så bedrøvet ud, faldt i staver og sørgede måske ¹²⁰ over sine synder.

Ja. Jeg må hellere skrive en roman, og digte til og fjerne og forholde mig frit til forhistorien, så jeg kan få det til at stemme.

Det siger jeg til hende. Hun ser længe på mig. »Det kan du da godt, hvis du tror, det gør det nemmere. Men hold dig til sandheden.«

¹²⁵ Mon hun ved, hvad hun selv siger. »Sandheden,« siger jeg.

»Jah ... sandheden,« siger hun. »Ilde hørt, men det er sandhedens time.« Hendes øjne glimter. Jeg vedtager, at jeg forstår hende, men spørger ikke, om jeg har forstået hende, for det vil kun gøre det sværere at digte videre. Men jeg ser det for mig, at hun danser med en fejekost i befrielsens glæde, og at to små drenge klukker af grin. Jeg kunne nøjes med at for- ¹³⁰ tælle dét. Det ville være sandt, sådan for sig selv, som en lille historie om befrielse og lettelse og forandring med ét slag.